

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgra Marcina Szymczaka pt.:

KRYMINALISTYCZNE BADANIE NOŚNIKÓW INFORMATYCZNYCH

przygotowanej pod kierunkiem naukowym dr hab. Marka Leśniaka, prof. UŚ

Podstawą napisania recenzji jest Uchwała Rady Naukowej Instytutu Nauk Prawnych Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach nr 91/2023 z dnia 27 czerwca 2023 roku w sprawie powołania recenzentów w przewodzie doktorskim Pana mgra Marcina Szymczaka

1. Ocena wstępna

Cyberprzestrzeń jest obszarem niematerialnym, ponadgranicznym, ale odbijającym się w świecie rzeczywistym. Szeroko rozumiany sprzęt komputerowy i Internet są powszechnie wykorzystywane w toku popełniania przestępstw, ale nie tylko. Bardzo często towarzyszą sprawcy lub ofierze przestępstwa rejestrując, bez ich udziału, a często i świadomości, wszystkie działania lub pozostawiając po sobie ślad w systemach informatycznych. Niestety, czynności procesowe umożliwiające pozyskiwanie dowodów cyfrowych na podstawie przepisów kpk są częściowo niewystarczające lub źle sformułowane. Dowody cyfrowe można pozyskać w drodze czynności podejmowanych przez organa ścigania (oględziny, przeszukanie, zatrzymanie rzeczy), ale także w wyniku współpracy z dostawcami usług prowadzonych drogą elektroniczną. Jeśli dowody cyfrowe znajdują się w internecie lub w

posiadaniu dostawców usług, niezbędna jest bezpośrednia współpraca z tymi dostawcami w celu uzyskania niezbędnych danych i w celu podjęcia działań nakierowanych na zapobieżenie utracie, zniszczeniu lub modyfikacji danych.

Przyjęto się uważać, że również analiza dowodów cyfrowych wymaga specjalistycznej wiedzy technicznej i ostrożnego traktowania. Z uwagi na swoją specyfikę ślady cyfrowe, będąc śladem kryminalistycznym, wymagają innej metodyki zabezpieczania i badania. Procesowe i kryminalistyczne aspekty wykorzystywania dowodów cyfrowych z nośników informatycznych w postępowaniu karnym stanowią duży problem w pracy organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości. Można wręcz powiedzieć, że w tym obszarze istnieją duże niedobory wiedzy, zarówno technicznej, jak i prawnej, co może skutkować łatwym podważaniem mocy i wiarygodności dowodów cyfrowych. Istniejące zasady informatyki kryminalistycznej, w wielu przypadkach są niemożliwe do zrealizowania, co w efekcie może prowadzić do subiektywnej oceny materiału dowodowego. Niestety te zasady są często także lekceważone, zarówno przez organa ścigania i wymiaru sprawiedliwości, jak i przeprowadzających badania. Dodatkowo zwrócić należy uwagę, na niewystarczającą weryfikację biegłych oraz praktykę wybierania biegłych, których oferta jest najtańsza, co w konsekwencji prowadzi do obniżenia jakości wykonanych badań nośników danych informatycznych.

W powyższym kontekście, praca Pana mgra Marcina Szymczaka powinna być postrzegana bardzo pozytywnie. Autor odniósł się w niej bowiem do bardzo istotnego, a jego waga będzie wzrastała, problemu kryminalistycznego badania nośników informatycznych. Nie ujawnienia, pozyskania i zabezpieczenia dowodów cyfrowych - już dosyć dobrze opisanych, a samej analizy wykonanej po wydaniu postanowienia o powołaniu biegłego. Świadczy to dobrze o

świadomości Autora problematycznych kwestii dotyczących prowadzenia postępowań przygotowawczych i ścigania cyberprzestępstw lub innych przestępstw, w których wykorzystane zostały lub którym towarzyszyły szeroko rozumiane nośniki danych informatycznych.

Autor rozprawy za przedmiot swoich badań przyjął kryminalistyczne badania nośników informatycznych przez ekspertów z zakresu (szeroko rozumianej) informatyki.

Problemy badawcze rozprawy zawarte zostały w 10 pytaniach:

- (a) W jakich postępowaniach karnych eksperci z zakresu informatyki wykonują badania?*
- (b) Jakie podmioty prowadziły badania dowodu cyfrowego; czy były to badania wykonywane jednoosobowo czy wieloosobowo i czy do wydania opinii powoływani byli biegli innych niż informatyka specjalności?*
- (c) Co było przedmiotem badań z zakresu informatyki?*
- (d) Czy w trakcie badań z zakresu informatyki dochodziło do przekroczenia zakresu badań wskazanego przez organ powołujący?*
- (e) Czy w badaniach z zakresu informatyki nastąpiły ograniczenia techniczne lub prawne?*
- (f) Czy można zastosować metodyki związane z postępowaniem z dowodem cyfrowym lub związane z cyberbezpieczeństwem lub ich elementy w badaniach ekspertów informatyki w postępowaniu karnym?*
- (g) Czy dokumentacja przebiegu badań biegłych z zakresu informatyki jest sporządzana poprawnie w zakresie opisu użytej metody, szczegółowości opisu przebiegu badań, wskazania użytych urządzeń*

informatycznych i oprogramowania, opisu uzyskanych wyników, zachowania podstawowych zasad postępowania z dowodem cyfrowym?

- (h) Czy ewentualne braki w dokumentacji przebiegu badań z zakresu informatyki zostały ujawnione przez organ powołujący, a jeśli tak, to jaka była jego reakcja?*
- (i) Czy w omawianych badaniach z zakresu informatyki wystąpiły sytuacje nietypowe związane z postępowaniem z dowodem cyfrowym, w szczególności mające wpływ na przebieg postępowania?*
- (j) Czy można w badaniach z zakresu informatyki wyodrębnić oddzielną specjalność informatyki śledczej? (ss. 17-18, 225-227).*

Na podstawie dotychczasowej wiedzy i wstępnej obserwacji Autor dysertacji sformułował 4 hipotezy badawcze:

(1) Eksperti z zakresu informatyki są powoływani nie tylko w postępowaniach karnych dotyczących przestępstw komputerowych. (a,c)

(2) Eksperti z zakresu informatyki w większość przypadków w sposób prawidłowy dokumentują wykonane czynności badawcze. (g)

(3) Organy postępowania karnego reagują na braki w dokumentowaniu opinii, polegające na nieumieszczeniu przebiegu badań lub niepełnym ich udokumentowaniu. (h)

(4) Eksperti przeprowadzają badania na danych informatycznych przekazywanych na nośnikach danych. (c) (ss.228-230)

W celu weryfikacji przedstawionych hipotez Doktorant wykorzystał kilka metod badawczych: badanie dokumentów (akta), studium przypadku, metody ilościowe i jakościowe oraz przypisane im techniki badawcze.

Celem ogólnym pracy było zaprezentowanie i scharakteryzowanie badań dowodu cyfrowego w postępowaniu karnym ze szczególnym uwzględnieniem problematyki związanej z poprawnością dokumentowania przebiegu badań przez ekspertów (s.382). Celem poznawczym badania była identyfikacja i ustalenie możliwości uzyskania szczegółowych informacji dotyczących:

- specyfiki zjawiska cyberprzestępczości w ujęciu kryminalistyczno-karnym, (R1 i R2)

- specyfiki nośników cyfrowych i ich zawartości w postępowaniu karnym w oparciu o aktualny stan techniki, analizę literatury dokumentacji technicznych oraz przeprowadzonych analiz opinii biegłych, (R3)

- opisanie etapu badania, analizy, raportowania i prezentacji dowodów cyfrowych oraz dowodów z opinii ekspertów, ustalenie sposobów opisywania przez ekspertów wykonywanych przez siebie czynności, (R4)

- zaprezentowania i scharakteryzowania badań dowodu cyfrowego w postępowaniu karnym ze szczególnym uwzględnieniem problematyki związanej z poprawnością dokumentowania przebiegu badań przez ekspertów, (R4)

- zdefiniowania ograniczeń w badaniach z zakresu informatyki i ich wpływu na wydaną opinię, (R5)

- zaprezentowania i omówienia studium przypadków nietypowych badań z tego zakresu. (ss.224-225) (R7,R8)

W sensie pragmatycznym do celu badań należało: zrekonstruowanie rzeczywistego modelu badania dowodów cyfrowych przez ekspertów z zakresu informatyki (s.225).

Pozytywnie zostały zweryfikowane hipotezy robocze (1) i (4), co Doktorant jawnie potwierdził w podrozdziale 9.2. Natomiast negatywnie zweryfikowane hipotezy (2) i (3) wymagają podjęcia zdecydowanych przedsięwzięć, które Doktorant zaproponował w rozdziale 9.

Zarówno postawione problemy badawcze, jak i sformułowane hipotezy badawcze są adekwatne do tematu, przyjętego celu pracy i przedmiotu badań. Niemniej jednak zaburzone jest tradycyjne podejście do korelacji problem badawczy – hipoteza badawcza, skutkujące układem rozdziałów pracy, co w sposób znaczący utrudnia ocenę realizacji założeń badań. Układ rozdziałów pracy odpowiada raczej celom badawczym niż problemom.

Praca została napisana językiem poprawnym, chociaż z dosyć dużą ilością błędów, głównie interpunkcyjnych. Zdarzają się również pojedyncze zapisy nieprecyzyjne. Rozdziały i podrozdziały, ich tematyka i następstwo, mimo wskazanego wcześniej braku spójności z problemami badawczymi, tworzą logiczną całość i mają w części empirycznej zdecydowanie charakter innowacyjny. Biorąc pod uwagę fakt, że praca doktorska ma być sprawozdaniem z badań (a to jest widoczne) można uznać, że **recenzowana rozprawa stanowi istotny wkład w rozwój badań w obszarze nauk prawnych.**

2. Zawartość rozprawy

Dysertacja Pana mgra Marcina Szymczaka liczy ogółem 440 stron tekstu, 6 stron bibliografii (231 poz. powołanej literatury, 15 poz. materiałów szkoleniowych, 39 poz. aktów prawnych, 15 poz. orzeczeń) z netografią (51 poz.), wykaz skrótów, spis rysunków, spis tabel). Wykorzystana w pracy literatura przedmiotu jest bardzo obszerna.

Podstawowy tekst rozprawy składa się z krótkiego wstępu, dwóch części: teoretycznej i empirycznej oraz z zakończenia.

We wstępie Doktorant przedstawia przegląd literatury nt. cyberprzestępczości i identyfikowania, zabezpieczania, a następnie przedstawiania na potrzeby postępowania karnego dowodów cyfrowych. Uzasadnia wybór problematyki badawczej - poszerzenie wiedzy kryminalistycznej w zakresie udokumentowania przestępstw w tym przestępstw komputerowych (w ujęciu szerokim i wąskim), o dokonanie pogłębionej analizy etapu kryminalistycznego badania nośników informatycznych przez ekspertów na potrzeby postępowania karnego oraz określenie metodyk ich badania. Przedstawia cele pracy i pytania badawcze oraz opisuje strukturę pracy.

W części teoretycznej znajduje się pięć rozdziałów. W pierwszym rozdziale pt. Zjawisko cyberprzestępczości (ss. 23-54) Doktorant opisuje specyfikę przestępczości komputerowej, zachowań sprawców wypełniających znamiona przestępstw komputerowych oraz wykorzystywane przez sprawców technologie. Zwraca uwagę na sposób zapisu danych, w kontekście konieczności posiadania wiedzy w tym zakresie przez podmioty prowadzące postępowania oraz dostosowania metod badań przez podmioty dokonujące badań.

W drugim pt. Przepisy regulujące cyberprzestępczość (ss.55-78) Autor przedstawia specyfikę zjawiska cyberprzestępczości w ujęciu kryminalistyczno-karnym.

W trzecim rozdziale pt. Dane informatyczne, nośnik, ślad cyfrowy a dowód cyfrowy (ss.79-108) Doktorant opisuje pojęcia dowodu elektronicznego, śladów cyfrowych, informatycznego nośnika danych, systemu informatycznego

i systemu teleinformatycznego. Określa różnice pomiędzy informacją a danymi, wskazuje na dane informatyczne podlegające ujawnieniu w trakcie przykładowych badań nośników informatycznych.

W czwartym rozdziale pt. Podmioty wykonujące badania z zakresu informatyki w postępowaniu karnym (ss.109-164) Doktorant opisuje podmioty uprawnione do wykonania badań z zakresu informatyki śledczej. Wskazuje wiadomości specjalne oraz opisuje nomenklaturę wpisów z tej dziedziny używaną przez poszczególne podmioty uprawnione do rejestracji biegłych sądowych.

W rozdziale piątym pt. Przegląd metodyk postępowania z dowodem cyfrowym, związanych z cyberbezpieczeństwem oraz z informatyką śledczą oraz analiza możliwości ich zastosowania w warunkach polskiego procesu karnego (ss.165-218) Doktorant opisuje wybrane metodyki dotyczące postępowania z dowodem cyfrowym. Na uwagę zasługuje bardzo obszerny „wybór” metodyk.

W części empirycznej znajdują się cztery rozdziały. W szóstym rozdziale pt. Opis badań (ss.220-234), Autor formułuje pytania i hipotezy badawcze oraz opisuje wykorzystane metody badawcze.

W siódmym rozdziale pt. Prezentacja wyników badań ilościowych (ss.235-257) opisane są wyniki badań ilościowych 359 opinii, w odniesieniu do każdego z opracowanych 32 pytań kwestionariusza badawczego. Ponownie podkreślić należy dużą liczbę badanych opinii.

W najobszerniejszym rozdziale ósmym pt. Prezentacja badań jakościowych – analiza wybranych przypadków (ss.258-381) Doktorant przedstawił i omówił studia przypadków dziesięciu wyselekcjonowanych

postępowań karnych, w których organ powołał ekspertów z zakresu informatyki.

W rozdziale dziewiątym pt. Dyskusja wyników (ss.382-434) przeprowadzono dyskusję wyników uzyskanych w pracy w zakresie głównych założeń badawczych oraz odniesiono się do wszystkich postawionych hipotez naukowych. Rozdział ten stanowi właściwą syntezę badań, w której znalazły się wnioski o charakterze pozytywnym (18) i negatywnym (19) oraz 9 wniosków-postulatów.

Zakończenie (ss.435-440) jest skrótowym opisem rozprawy z wypunktowaniem istotnych konstatacji z badań.

Całość pracy jest przedstawiona w sposób zwięzły (mimo dużej objętości pracy), interesującym i zrozumiałym językiem, co w konsekwencji pozwala wystawić Autorowi wysoką ocenę, pomimo pewnych niestaranności edycyjnych.

Przeprowadzone badanie i wnioski końcowe, pomimo wskazanych niedociągnięć redakcyjnych i metodycznych, świadczą o dojrzałości naukowej kandydata do stopnia doktora.

3. Ocena merytoryczna dysertacji

Autor poddał wnikliwej analizie wybrany problem badawczy, odpowiadając na postawione pytania i weryfikując założone hipotezy. Należy zaakcentować, że Autor opracowując dysertację korzystał z bardzo dobrze dobranej i różnorodnej literatury źródłowej przedmiotu oraz dużej ilości aktów

prawnych. Bardzo dobrze opracował metodologię prowadzenia badań aktowych i tworzenia własnych narzędzi na potrzeby badań.

Na tle innych, niezbyt licznych, krajowych zwartych publikacji o tej tematyce (Lach A., Dowody elektroniczne w procesie karnym, Toruń 2004, Szmit M. (red.), Elementy informatyki sądowej, Polskie Towarzystwo Informatyczne 2011, Kasprzak W., Ślady cyfrowe: studium prawnokryminalistyczne, Warszawa 2015) książka wyróżnia się wymiarem praktycznym i jest doskonałą kontynuacją publikacji dra Piotra Lewulisa pt.: Dowody cyfrowe – teoria i praktyka kryminalistyczna w polskim postępowaniu karnym (Warszawa 2021). Udokumentowane opisanymi badaniami hipotezy: *(1) Eksperci z zakresu informatyki są powoływani nie tylko w postępowaniach karnych dotyczących przestępstw komputerowych i (4) Eksperci przeprowadzają badania na danych informatycznych przekazywanych na nośnikach danych, nie są bardzo odkrywcze w ich brzmieniu, lecz wnoszą istotne elementy do dyskusji. Wyniki weryfikacji kolejnych hipotez: (2) Eksperci z zakresu informatyki w większość przypadków w sposób prawidłowy dokumentują wykonane czynności badawcze i (3) Organy postępowania karnego reagują na braki w dokumentowaniu opinii, polegające na nieumieszczeniu przebiegu badań lub niepełnym ich udokumentowaniu* skłaniają do zastanowienia się nad przyczyną ich falsyfikacji i możliwościami szybkiej zmiany tego stanu. Co ciekawe, powyższe hipotezy, także w literaturze anglojęzycznej dotyczącej dowodów cyfrowych, nie wybrzmiewają w sposób tak stanowczy i jednoznaczny.

Należy zauważyć, że autor pewnie porusza się w niełatwej dziedzinie wiążącej zagadnienia prawne, organizacyjne i techniczne (informatyczne) z przewagą tych pierwszych. Warto podkreślić, że zaprezentowane w pracy

rozważania obejmują liczne problemy i zagadnienia szczegółowe, których analiza nie ogranicza się jedynie do odtworzenia dotychczas istniejących poglądów, ale następuje po niej propozycja zmierzająca do rozwiązania problemu, co potwierdza wysokie kompetencje autora do wypowiedzania się w opisywanej tematyce.

Doktorant poddał wnikliwej analizie problem badawczy, odpowiadając na postawione pytania i weryfikując założone hipotezy. Należy stwierdzić, że układ rozdziałów i podrozdziałów jest logicznie uzasadniony i hierarchicznie uporządkowany, tytuły i podtytuły dokładnie określają zakres merytoryczny i odpowiadają zawartej w nich treści. Treści kolejnych rozdziałów i podrozdziałów wynikają z postawionych problemów i hipotez badawczych oraz poprzedzających je rozważań teoretycznych (choć widać, że metodyka prowadzenia badań przez Kandydata do stopnia doktora wymaga jeszcze doskonalenia).

W nawiązaniu do rozważań szczegółowych warto podkreślić, że recenzowana praca stanowi cenną inspirację do dalszej naukowej dyskusji (przynajmniej w obszarze wskazanym w dyskusji wyników i zakończeniu), a tym samym do dalszego rozwoju nauk prawnych.

Reasumując: uznaję, że dysertacja pt.: „Kryminalistyczne badanie nośników informatycznych” **spełnia wszystkie wymogi formalne i merytoryczne** określone w art. 13 ust. 1 Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (z późniejszymi zmianami) oraz ustawie z dnia 20 lipca 2018 r., Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, art. 179.1. dotyczący: „przewody doktorskie, postępowania habilitacyjne i postępowania o nadanie tytułu profesora wszczęte i niezakończone przed dniem wejścia w życie ustawy, o której mowa

w art. 1, są przeprowadzane na zasadach dotychczasowych i **wnioskuje o dopuszczenie Pana mgra Marcina Szymczaka do publicznej obrony doktoratu.**

Kosiński